

STŘEDNÍ BRDY III.

Červený potok

Ministerstvo obrany poslalo v červnu 2013 do mezesortního připomínkového řízení návrh zákona, který mimo jiné obsahuje zrušení Vojenského újezdu Brdy do konce roku 2015. Návrh na zrušení vojenského prostoru, který nepřetržitých 85 let svým omezujícím statutem ve skutečnosti ochránil přírodní a krajinný ráz brdského lesnatého horstva tvořícího svou florou, faunou, geologií i reliéfem samostatný ekologický a sociologický celek uprostřed Čech, jedinečný mezi všemi hercynskými soustavami střední Evropy, vyvolává nemenší rozpaky než jeho vyhlášení v roce 1928. Tehdy se řada předních českých intelektuálů obávala, že zřízením vojenského výcvikového prostoru bude onen jedinečný přírodně krajinný celek zničen. Skutečně intenzivní vojenská činnost se však soustředila jen na vymezené plochy. Na nich opravdu došlo k výrazným změnám, ale na druhou stranu přírodní sukcesí se tam vytvořila druhotná stanoviště, která přírodovědci velice oceňují.

Celkový krajinný ráz Středních Brdů právě díky přísnému vojenskému režimu, který omezoval bezprostřední vlivy civilizačních změn a jejich negativních dopadů na životní prostředí, zůstal svým způsobem zakonzervován tak, že účastníci Konference o ochraně přírody a krajiny ve vojenských újezdech v Libavé v roce 2006 došli k závěru: „Příroda ve Vojenském újezdu Brdy z botanického, zoologického a v neposlední řadě ochrannářského pohledu patří k nesmírně zajímavým oblastem. Je velmi pravděpodobné, že bez existence vojenského újezdu bychom se

s některými druhy rostlin a živočichů dnes na území Brd už vůbec nesetkali“.

V minulých dvou exkurzích jsme se podívali na unikátní lokality Padrtška a dále v oblasti Toku, z nichž některé jsou chráněny jako Evropsky významná území. Na tomto třetím výletě se budeme pohybovat v povodí Červeného potoka. Proč zrovna Červený? Není to od nevině prolité krve, ale od železa.

Červený potok pramení a protéká územím, jehož horniny obsahují sloučeniny železa, které potok zbarvují do červeného odstínu. Železné rudy v Brdech patří však už do jiné kapitoly. Pramen Červeného potoka můžeme hledat v mokřadech na severních svazích vrchu Kalich (756 m n.m.). Kalich tvoří rozvodí mezi Příbramskem a Hořovickem. Vody z jeho jižních svahů stékají na Příbramsko Obecnickým potokem, který obtéká nejvyšší horu Brdů Tok a napájí Obecnickou vodní nádrž zvanou Octárna po zaniklé octárenské živnosti.

Nádrž Octárna

Brdské svahy

Bystřina z Toku

Výhled oknem směr Jordán

Valdek, nádvoří s věží

Červený potok cestou k severu obohacuje množství drobných přítoků a lesních bystřin. Zdrojem jedné z nich je památná studánka U panny Lídy pod kopcem Hejlákem s vojenskou pozorovatelnou ve 691 m n.m. Její lahodnou vodou se osvěžovali poutníci z Příbrami do

kostela ve Svaté Dobrotivé. Již zmizelý věkovitý dub s obrázkem Madony snad prý mohl pamatovat lidovou léčitelku poustevnici Lídu. Pomáhala lidem a lidé její památku zachovali v pověstech.

Potůček od Panny Lídy se vlévá do Červeného potoka zleva pod zaniklou Starou fořtovnou. Odtamtud jeho vody proudí mezi skalkami, protékají balvanitými peřejemi a vytvářejí drobné vodopády, místy se dravý tok ztišuje v tůních s rybkami. Pod vrchem Krkavčinou (615 m n.m.) se skálou „Ježkův omyl“ se bystřina zklidňuje ve Velkém valdeckém rybníce. O něco níže po proudu býval Malý valdecký rybník. Dne 25. května roku 1872 došlo v Brdech k obrovské průtrži mračen s následující povodňovou vlnou, která protrhla hráze obou rybníků. Opraven byl pouze ten Velký připomínající jezírko v kouzelném prostředí. Hořovická

kněžna paní von Hanau nechala okolí ještě upravit podle svého urozeného vkusu secesními altánky, sypanými cestičkami, lavičkami a můstky. Stačilo několik velkých vod, aby navrátilo okolí do přírodního stavu.

Necelý kilometr na severozápad od Krkavčiny se nachází romantický skalní útvar Jindřichova skála. Z balvanitého svahu vystupuje na dvacet metrů vysoká stěna. Její vrcholová hrana ve 588 m n.m. s torzem letitého dubu nabízí nejen rozhled na zříceninu hradu Valdeka na úpatí Barance (663 m n.m.) nad údolím Červeného potoka, ale ještě dál na Děda a Krušnou horu na Křivoklátsku. Na skalách se udržel reliktní bor s duby. Skála se původně jmenovala Vísecká podle nedaleké Malé Visky. Teprve před 1. světovou válkou ji hořovické panstvo přejmenovalo podle kurfiřtera Heinricha von Hanau na Heinrich Fels, tedy v překladu na Jindřichovu skálu. A ten nový počestlý název se ujal.

Temeno Berana, nedalekého kopce v 684 m n.m. na jihozápad od Jindřichovy skály, ve slunci oslňuje bělostí balvanů z čistého křemene. Podle dochovaných zpráv zde kdysi rostl hraniční Beranův

**Vřesoviště
s kapradinami**

dub. Dnes ho nahradila borovice. Z oněch zpráv o vyměřování a přeměřování hranic katastrů a panství se dozvídáme, že ve Středních Brdech i ve vyšších polohách ještě v polovině 18. století byl dub zastoupen ve větší míře než bychom si představovali. Křemenité slepencové skalní útvary pokračují ještě půl kilometru až k silnici do Zaječova.

Při pohledu zpět k toku Červeného potoka zaujme pozornost novodobé vodní dílo Záskská o objemu 750 000 m³ kvalitní vody. Vodní nádrž se rozkládá na ploše 14,8 ha, je 600 m dlouhá a má maximální hloubku 13,4 m. Byla vybudována v roce 1959. Jejím posláním je poskytovat užitkovou vodu pro komárovské železářny, rekreační využití a zmírnění přívalové vlny. Dvě sta metrů za hrází se nad Červeným potokem tyčí Mrtnická skála s připomínkou povodně z roku 1872.

Přehrada byla vybudována v údolí pod vrchem zvaným Jedová hora (536,8 m n.m.). Hora je provrtána kilometry šachet a štol dolů na kvalitní železnou rudu. Ta se tu těžila snad již od údobí keltského latěnu po mnoho staletí a zpracovávala se v hutích nedalekého Komárova, jehož první osídlení archeologové zařadili do 6. století. Se železnou rudou se zároveň těžila rumělka, z níž se získávala jedovatá rtuť. Odtud hora dostala přízvisko jedová, zkomolením vznikla Dědová hora.

Horníci měli svá obydlí v obci Mrtník s původně gotickým, renesančně a barokně přestavovaným kostelem z roku 1352. Po celý středověk až do konce 19. století se

Pod Hejlákem

tam na dny svátků sv. Prokopa a sv. Vojtěcha konaly velkolepé poutě. Pod obcí Mrtník směrem ke Komárovu Červený potok napájí ještě dva rybníky, Dráteník a Červený. Ale to už bychom s vodou plynuli pryč z Brd.

My se však vrátíme zpět dvě míle proti proudu a vyšplháme se kamenným mořem kambriických slepenců na ostroh, na němž Oldřich Zajíc z Valdeka ze starodávného brdského rodu Buziců dal v polovině 13. století postavit jeden z nejpevnějších hradů v Čechách. Bivoj ze starých pověstí českých měl údajně pocházet z rodu Buziců, kteří dostali do znaku kančí hlavu.

Tak se znak střídavě s kančí hlavou a zajícem ocitl na Valdeku. Nejslavnějším Buzicem Zajícem z Valdeka se stal Vilém, ochránce královny Elišky Přemyslovny za doby Jana Lucemburského. Protože byl statečným a čestným rytířem, nezbyvalo mu nic jiného než zahynout za válečného tažení v Bavorsku. K tomu došlo v roce 1319.

Za vlády krále Václava IV. se Valdek stal hradem královským. V 16. století patřilo komárovské panství bohatému hutnickému rodu Pešíků z Komárova. Z nich vyniknul jako hejtman Podbrdského kraje Kunata Pešík z Komárova a jeho syn Jindřich jako vynikající železářský odborník. Po něm majetek získal jiný vzdělanec v oboru hornictví - hutnictví, a to Jindřich Ota z Losu. Jako

účastníku protihabsburského povstání po prohrané bitvě na Bílé hoře mu byly všechny statky včetně hradu Valdeka zkonfiskovány a nakonec přišel dne 21. června 1621 na Staroměstském náměstí i o vlastní hlavu. Ke všem těmto událostem se pojí řada lidových bájí a pověstí.

Majetku se v roce 1623 zmocnili katoličtí prohabsburští Martinicové. Po nich následovali Vratislavové z Mitrovic a Vrbnové. Zejména Rudolf z Vrbna povznesl brdské hutnictví na špičkovou úroveň. Hořovické panství si v roce 1852 koupil hessensko-kasselský kurfürst Friedrich Wilhelm I., Fürst von Hanau. On ani

Rekreační zařízení Valdek

Peřeje, Červený potok

Horní Padrt'

jeho potomci se nijak nesblížili s českým národem a v době německé válečné okupace se aktivně hlásili k nacistům. Proto se na ně a jejich majetek po roce 1945 vztahovaly poválečné zákony, podle kterých byl jejich majetek jako majetek nepřátel a zrádců národa zestátněn. Nikdo z nich však nepřišel o hlavu jako nešťastný Jindřich Ota z Losu v osudném roce 1621.

Hrad Valdek byl po Bílé hoře ještě zachovalý, leč pozvolna chátral. V době národního obrození zbyly impozantní trosky hradu s mohutnou okrouhlou věží, tzv. bergfritem, které lákaly k návštěvám romantické duše a lid ke shromážděním za nápravu věcí národních a sociálních. A nebylo toho málo. Toho trápení, bezpráví, tužeb i usilování.

Karel Hynek Mácha i Václav Kliment Klicpera, fascinováni jak kulisou hradu, tak pověstmi, začali o Valdeku psát a plánovali napsat divadelní hru či veliký

román. Valdek obdivovali Karel Jaromír Erben, literáti bratři Nejedlých ze Žebráku, brdští vlastenci Šebestián Hněvkovský, páter Josef Vorel, Josef Bronislav Mencl, jakož i Božena Němcová a Jaroslav Vrchlický. Malebný Valdek a jeho okolí nemohlo nechat lhostejnými malíře. Namátkou jmenujme krajináře Aloise Kirmiga a Hugo Ullika z 19. století nebo Otakara Nejedlého z 20. století., na jejichž plátnech se objevila zřícenina hradu Valdek. V hořovickém zámku visí žánrová olejomalba z Valdeku od maďarského autora Nessényiho. Vynález fotoaparátu usnadnil zobrazování Valdeku na pohlednicích, v kalendářích, knížkách i v soukromých archivech. Obrázkem z Valdeka se rozloučíme se třetím společným putováním po Středních Brdech.

V příští kapitole se vydáme po Jineckých hřebenech do kambria za trilobity a po brdském železářství.

